

NAŠA ZODPOVEDNOSŤ ZA PRÍRODNÉ ZDROJE VO SVETE

Fakty a svedectvá z Konga, Peru, Ekvádora,
Nigérie a Arktídy o odvrátenej strane
našej spotreby



Výstava organizácií Action Solidarité Tiers Monde (Luxembursko), Greenpeace Luxembourg, Priatel'ia Zeme-CEPA (Slovensko), Fundación Ecuménica para el Desarrollo y la Paz (Peru) a Frente de Defensa de la Amazonia (Peru) je súčasťou spoločného medzinárodného projektu „Od nadspotreby k solidarite“.

FROM
OVERCONSUMPTION
TO SOLIDARITY



Tento projekt je financovaný
Európskou úniou.

NAŠA ZODPOVEDNOSŤ ZA PRÍRODNÉ ZDROJE VO SVETE

VÁŽENÍ NÁVŠTEVNÍCI

Na nasledujúcich paneloch vám predstavíme dôsledky konzumných životných štýlov Európanov na ľudí a prírodu v krajinách, odkiaľ pochádzajú „naše“ zdroje. Zamerali sme sa iba na vybrané suroviny – koltan, zlato a ropu – vďaka ktorým môžeme komunikovať a ktoré nám zabezpečujú dosť energie. Poodhalíme dôsledky ťažby týchto nerastných surovín v Kongu, Peru, Ekvádore, Nigérii a v Arktíde.

Na úvod predstavíme známe modely materiálovej bilancie a potom sa zameriame na exportujúce krajiny. Napokon z toho vyvodíme závery a naznačíme, ako sa dajú využiť.

Úvodná časť

- 1 Titulný panel
- 2 Obsah a tiráž
- 3 O batohoch a stopách, 1. časť
- 4 O batohoch a stopách, 2. časť

Správy z Konga, Peru, Ekvádora a Nigérie

- 5 To najcennejšie, čo je vo vašom mobile

Koltan z Konga

- 6 Kongo 1: Krvavý koltan sa ťaží v atmosfére teroru
- 7 Kongo 2: Pracovné podmienky v baniach
- 8 Kongo 3: Zničené prostredie

Zlato z Peru

- 9 Peru 1: Ťažobné projekty Yanacocha a Conga
- 10 Peru 2: Extraktivizmus – neoliberálny ekonomický model
- 11 Peru 3: Yanacocha: problém vody
- 12 Peru 4: Sociálna mobilizácia
- 13 Peru 5: Represie a kriminalizácia

Ropa z Ekvádora a Nigérie

- 14 Ekvádor 1: Plazivý únik ropy v pralese
- 15 Ekvádor 2: Súdny proces s firmou ChevronTexaco
- 16 Nigéria 1: Ťažba ropy v bažinách a dažďových pralesoch
- 17 Nigéria 2: V ropnej veľmoci

Global considerations and conclusions

- 18 Hľad po spoločnom bohatstve
- 19 Záver 1: Nadmerná spotreba surovín
- 20 Záver 2: Naše sivé emisie
- 21 Záver 3: Úloha nadnárodných spoločností
- 22 Záver 4: Čo môžeme robiť ako občania, zákazníci a spotrebiteľia?

Vydavатели

Action Solidarité Tiers Monde / Klima-Bündnis Luxembourg a Priatelja Zeme-CEPA
Zostavil: Dietmar Mirkes
Adaptácia textu: Juraj Zamkovský
Preklad: Michaela Farkašová
www.astm.lu, www.klimabuendnis.lu
November 2014



Bližšie informácie: www.overconsumption.eu

Výstava bola vytvorená s podporou Európskej únie ako súčasť projektu „Od nadspotreby k solidarite“. Za jej obsah nesú plnú zodpovednosť organizácie ASTM / Climate Alliance Luxembourg a Priatelja Zeme-CEPA a teda v žiadnom prípade nevyjadruje oficiálne stanovisko Európskej únie.

o batohoch a stopách

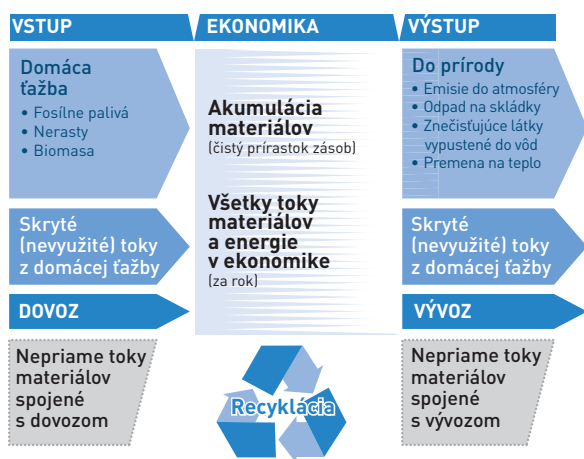
1. časť

Dnes už vieme, že naša spotreba je nielen neudržateľná, ale nie je ani prenosná na zvyšok sveta. Jednoducho konzumujeme príliš veľa svetových prírodných zdrojov a pritom príliš znečisťujeme prostredie. V roku 2008 spotreboval priemerný Európan denne vyše 40 kg rôznych materiálov, obyvateľ Ázie len 24 kg a Afričan menej než 15 kg.¹

Modely ekonomicko-materiálových bilancii opisujú ekonomický „metabolizmus“ krajín, t.j. umožňujú sledovať konkrétne toky prírodných materiálov a energie, ktoré do ekonomiky danej krajiny vstupujú a vystupujú. Tieto modely vychádzajú z termodynamických zákonov, podľa ktorých hmotu ani energiu nemožno zničiť. Zachytávajú tak hmotnú bilanciu ekonomiky, kde vstupy (ťažba a dovoz) sa rovnajú výstupom (spotreba + vývoz + akumulácia + odpady).

¹ Friedrich Schmidt-Bleek, Grüne Lügen, 2014.

SCHÉMA EKONOMICKO-MATERIÁLOVEJ BILANCIE (nezahŕňa toky vzduchu ani vody)



Zdroj: Economy-wide material flow accounts and derived indicators, European Communities, 2001.

SKRYTÉ A NEPRIAME TOKY

V tejto výstave sa podrobnejšie venujeme „nepriamym tokom materiálov spojeným s dovozom“ a ich dôsledkom na exportujúce krajiny (sivý lichobežník vľavo dole). Tento pojem zahŕňa všetky materiály, ktoré je treba v inej krajine premiestniť, aby sa získali suroviny, ktoré my dovážame – napríklad všetky vrstvy hornín a pôdy odstránené z podlažia pri ťažbe nerastných surovín povrchovým spôsobom.

CELKOVÉ MATERIÁLOVÉ VSTUPY

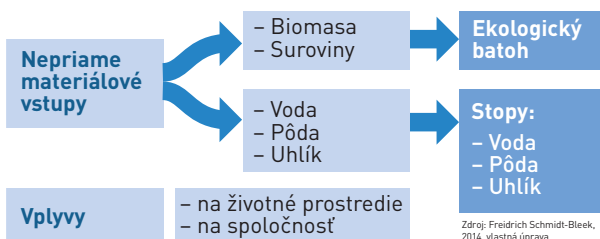
Domáce aj zahraničné materiálové vstupy sa môžu ešte ďalej podrobnejšie členiť. Na diagrame na ďalšom paneli sú takto ďalej členené nepriame materiálové vstupy.

Ale ak chceme mať ešte presnejšiu predstavu o celkovom vplyve vývozu surovín, k priamym a nepriamym materiálovým vstupom musíme ešte prirátat spoločenské, ekologické a ďalšie dôsledky – najmä v tých krajinách, odkiaľ prírodné zdroje pochádzajú. Neoddeliteľne k nim patria napríklad trvalo zničené zdroje pitnej vody alebo porušovanie práv ľudí žijúcich v okolí baní.



Bližšie informácie: www.overconsumption.eu

o batohoch a stopách 2. časť



Zdroj: Friedrich Schmidt-Bleek, 2014, vlastná úprava.

NEPRIAME MATERIÁLOVÉ VSTUPY

Materiálové vstupy zahŕňajú nielen doma vyťažené alebo dovezené suroviny, ale aj nepriamo spotrebované prírodné zdroje, napríklad:

- ▶ drevo z vyklčovaných lesov použité na stavbu štôlní a banských objektov alebo spotrebované ako palivo pre baníkov;
- ▶ nevyužitú odstraňovanú nadložie a skrývku v banských lokalitách.

K nepriamym materiálovým vstupom je treba zaradiť aj vodu na preplachovanie rudy z banských hald, ktorá sa už ďalej nedá použiť na pestovanie plodín ani na chov dobytka, palivo na pohon banských motorov a generátorov a na dopravu vyťaženej rudy a tiež ich splodiny, ktoré znečisťujú ovzdušie.

Na získanie 1 kg zlata je treba spotrebovať 550 tisíc kg prírodných materiálov. Výroba 1 kg výsledného produktu v sektore informačných a komunikačných technológií spotrebuje 600 kilogramov prírodných zdrojov.

EKOLOGICKÝ BATOH A ČIASTKOVÉ STOPY

„Ekologický batoh“ vyjadruje celkové množstvo vstupných primárnych materiálov a energie potrebných na výrobu nejakého produktu počas celého výrobného cyklu. Dá sa vypočítať aj špecifická „stopa“, ktorá vyjadruje množstvo použitej vody, pôdy, vzduchu či materiálu alebo vyprodukovaného odpadu v presne vymedzenom systéme. Napríklad, znečistenie ovzdušia skleníkovými plynmi sa dá vyjadriť tzv. uhlíkovou stopou (tá však nezahŕňa iné znečisťujúce látky).

Táto výstava sa zameriava najmä na dôsledky ťažby prírodných zdrojov na ľudské zdravie a životné prostredie, ktoré je ťažké merať pomocou stôp alebo batohov v konkrétnych tonách, hektároch alebo v kubíkoch.

EKOLOGICKÁ STOPA

Blízkym príbuzným týchto prístupov je tzv. ekologická stopa. Je to komplexná bilancia spotreby osoby alebo štátu vyjadrená odhadom rozlohy biologicky produktívnej pôdy a vody potrebnej na výrobu zdrojov, ktoré táto osoba alebo štát spotrebúvajú a plochy územia potrebného na zvládnutie vyprodukovaných odpadov. Spotreba je daná vzorcom „výroba + dovoz – vývoz“. Bohužiaľ, ekologická stopa nezahŕňa – okrem iného – nepriame materiálové toky súvisiace s dovozom ani ich vplyvy. Práve tie nás v tejto výstave najviac zaujímajú.

Takže v prípade štátu sa tento ukazovateľ porovnáva s jeho biologickou kapacitou, t.j. s jeho rozlohou pôdy a vodných plôch. Mernou jednotkou tohto konceptu je „globálny hektár“. Výsledok ukazuje, či a do akej miery ľudia v danom štáte prekročili biologické limity, ktoré majú k dispozícii a teda aká je miera neudržateľnosti ich nadspotreby. Z globálneho pohľadu je ekologická stopa veľmi názorným ukazovateľom vyčerpávania zdrojov našej planéty.

Na nasledujúcich paneloch ukazujeme, aké dôsledky má náš dovoz surovín na ľudí a životné prostredie v krajinách, ktoré tieto zdroje vyvážajú. Môže to slúžiť ako užitočný doplnok k abstraktnej hodnote ekologickej stopy.

Užitočné linky:
www.footprintnetwork.org
www.myfootprint.lu



Bližšie informácie: www.overconsumtion.eu

TO najcennejšie, čo je vo vašom mobile

Poklad v koši

Každý rok si obyvateľi Nemecka kúpia 35 miliónov nových mobilných telefónov. Čo sa však stane s tými starými? Mnohé z nich jednoducho odhodia – aj keď sa to nesmie – medzi odpady. A spolu s nimi aj značné množstvo cenneho materiálu, ktorý by sa dal znovu použiť.

Čo sa vlastne v mobile nachádza?



Čo by ste mali urobiť so starým mobilom?

Oficiálne ho nesmiete odhodiť do odpadu. Existujú miesta, kde ho môžete bezplatne odovzdať. Okrem toho, výrobcovia a distribútori sú od vás povinní prevziť staré nefunkčné mobily.

Ďalšie možnosti:

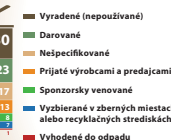
- Staré mobily zbierajú aj niektoré neziskové organizácie. Napríklad v Nemecku zriadila organizácia NABU až 350 takýchto zberných miest.
- Cez internet môžete svoj mobil prediť za cenu, ktorú si môžete stanoviť pomocou kalkulačky on-line.
- Existuje rozsiahly trh s použitými mobilmi, ktoré sa občas aj obyčajne ďalej predávajú, často do zahraničia.

Hodnota surovín v tisíc mobilov

Kovové časti v každom mobile majú teoreticky hodnotu približne 2 eura. Aj keď obsahujú drahé vzácne kovy ako tantál (asi 1 gram v každom mobile), tieto kovy sa z nich ekonomicky neoplatí individuálne separovať.

Každý rok tak v Nemecku skončí v košoch na odpad asi 10 miliónov mobilných telefónov. To je asi 1300 ton odpadu.

Čo sa stane so starými mobilmi? Hodnoty sú v percentách.



Recykliacia

Mobily by sa mali recyklovať, keďže obsahujú vzácne kovy zaliate v obvodoch elektronických súčiastok. Ale keďže sa v nich tieto kovy vyskytujú iba vo veľmi malých koncentráciách, ich opätovné získavanie si vyžaduje náročné postupy. V Európe je iba niekoľko firiem schopných extrahovať tieto vzácne kovy z odpadu z mobilov.

LCD



1. Súčiastky obsahujúce znečisťujúce látky (napríklad batéria a displej) sa oddelujú a odstraňujú nočne.



2. V divízi sa mobilné telefóny rozvária na hrubé granulá.



3. Magnetmi sa oddelia železné kovy.



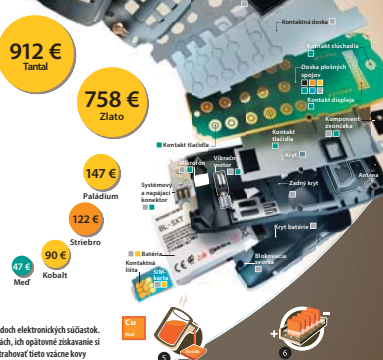
4. Gravitačnou, statickou elektrikou a prúdom silného vzduchu sa oddelia plasty a hliník.



5. Zvyšok sa niekoľkokrát roztaví a vycíti. Vznikajú vedľajšie produkty ako ľahký kremičitý piesok a čierne-slivkové zliatiny.



6. Hotový produkt je takmer čistá surovina medi. V týchto takzvaných surovinách sa ale stále stovky vzácnych kovov.



Zdroj: DIZ 2017/28, 4. júla 2013

Recykliacia: Cybertec Ltd., www.cybertec.de; Vyskum: Adrian Meyer; Zdroj: Silicon, Deutsche Universitat, Nokia-Gesellschaft, C. Chouvard; "Substrata: New Analysis of Recycling of Printed Circuit Boards and Electronic Equipment"; 2012; Umweltwissenschaften, Stiftung Deutsche Angewandte Technologie; Umweltwissenschaften, Stiftung Deutsche Angewandte Technologie.

Všetky druhy mobilných telefónov obsahujú asi 60 prírodných materiálov, vrátane nepatrných množstiev žiadaných kovov ako striebro, meď, kobalt a paládium. Ale najväčšiu hodnotu v nich má tantál a zlato.

TANTAL



◀ Koltan z Demokratickej republiky Kongo.

Hodnota tantalu obsiahnutého v tisíce mobilných telefónov je asi 900 €. Tantál je mimoriadne žiadaný materiál pre jeho veľkú odolnosť voči korózii kyselinami a preto, že mákne až pri veľmi vysokých teplotách. Je všeobecne považovaný za strategický minerál a používa sa na celom

svete najmä na výrobu kondenzátorov v elektronických prístrojoch, napríklad v mobiloch, počítačoch, či herných konzolách, ale aj ako zložka zliatin využívaných vo vesmírnom priemysle, v zbrojárskejších systémoch a na výrobu chirurgických nástrojov. Tantál sa získava z koltanu – „sivého zlata“ – modročiernej alebo hnedočervenej rudy, ktorá obsahuje nerasty kolombit a tantalit.

ZLATO

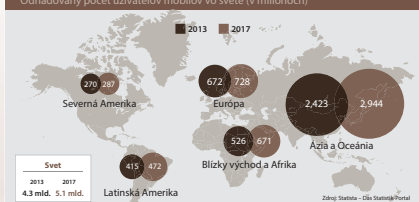
Hodnota zlata, ktoré sa nachádza v tisíce mobilných telefónov je asi 750 €. Tento vzácny kov výborne vedie elektrinu.

Na vzduchu nehrdzavie, čo je dôležité pre klávesnice, batériové jednotky a hrany obvodových dosiek telefónov. Mobilný telefón obsahuje asi 24 miligramov zlata; tisíc ton vyhodnených mobilov obsahuje asi 350 kg zlata v hodnote približne 7 miliónov €. Zlato sa často využíva v elektronike, ale aj mimo nej – napríklad v klenotníctve – ako mena a uchovávateľ hodnoty, v optike a v medicíne.



◀ Zlato z Langa Langa z južného Kivu v Demokratickej republiky Kongo.

5 miliárd užívateľov mobilných telefónov v roku 2017



GLOBÁLNY ROZMACH MOBILNÝCH TELEFÓNŮV

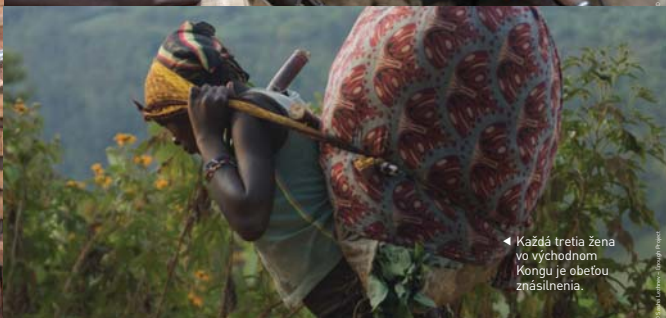
V roku 2013 malo v Európe mobil 672 miliónov ľudí; do roku 2017 vzrastie počet obyvateľov planéty, ktorí využívajú mobil, na viac ako 5 miliárd. Táto spotreba (ale aj spotreba ďalších elektronických zariadení) určuje globálny dopyt po koltane. Podľa výskumných inštitúcií bude tento dopyt do roku 2020 rásť tempom 1 000 ton za rok.

PRŮMĚRNĚ PŘECONSUMPČNĚ TO SOLIDNĚJŠITĚ. Blížšie informácie: www.overconsumption.eu

Kongo 1: krvavý koltan sa ťaží v atmosfére teroru



◀ Členovia ozbrojených milícií vo východnom Kongu.



◀ Každá tretia žena vo východnom Kongu je obeťou znásilnenia.

Najväčšie ložiská koltanu sú v Austrálii, Brazílii, Kanade a v Demokratickej republike Kongo, kde sa predpokladajú aj jeho najväčšie svetové zásoby. Podiel Konga na svetovom trhu nie je možné presne vyčíslieť, pretože tamjšia ťažba je vo väčšine prípadov ručná, maloplošná, neraz ilegálna a vykonáva sa v brutálnych podmienkach. Preto sa pre koltan, ale aj cín, zlato a wolfrám, ktoré sa ťažia na východe Konga, vžil aj označenie „konfliktné minerály“ alebo „krvavé nerasty“.

To preto, lebo koltanové bane a obchod kontrolujú ozbrojené milície, ktoré nad obyvateľstvom na východe Demokratickej republiky Kongo už dlhé roky udržiavajú vládu terorom. Milície pochádzajú zo susednej Rwandy (Demokratické sily za oslobodenie Rwandy, FDLR) a Ugandy, alebo ich tvoria zbehovia, ktorí dezertovali z vládnej konžskej armády (Národný kongres na obranu ľudu, CNDP) a sú podporovaní zo susedných štátov (napríklad Mai-Mai a Interahamwe). O územia s výskytom krvavých nerastov a o zisky z ich ťažby navzájom bojujú desiatky takýchto skupín. Od roku 1996 si konflikty vo východnom Kongu už vyžiadali milióny životov a ďalšie milióny ľudí museli utiecť zo svojich domovov.

Obchod s minerálmi predstavuje pre ozbrojené skupiny v Kongu aj v susedných štátoch zdroj príjmov a z nich sa následne financujú konflikty, ktoré môžu generovať ďalšie zisky. Podľa správy OSN z roku 2001 armády Ugandy, Rwandy, Burundi a Konga ilegálne vyvážali koltan. Podľa tejto správy dosahovali mesačné zisky ozbrojených skupín z ťažby až 20 miliónov dolárov. Armáda Rwandy na tomto biznise zarobila v rokoch 1998

až 2000 údajne 250 miliónov dolárov. Rwanda exportuje 13 percent koltanu na svetovom trhu, hoci má iba veľmi málo vlastného koltanu.

Obyvatelia regiónov kontrolovaných ozbrojenými skupinami žijú v atmosfére trvalej neistoty a bezprávia, v ktorej tieto skupiny beztriestne rabujú. Od miestnych obyvateľov si vymáhajú výpalné a identifikovali ich ako páchatelov nesmiernych násilností.

Násilie a zločinnosť panuje nielen v blízkosti baní, ale aj pozdĺž ciest. Ozbrojení muži zneužívajú ženy a deti na území, ktoré ovládajú; v okolí baní bujnie prostitúcia a sexuálne zneužívanie.



© Information des Comités de Solidarité avec l'Afrique subsaharienne: Afrique, Guerre, COLTAN, et Tom Maliba, GEO-ATLAS 198 Graphie-Cogno.
Zdroj: www.umoya.org

FROM
OVERCONSUMPTION
TO SUSTAINABILITY

Bližšie informácie: www.overconsumption.eu

Kongo 2: Pracovné podmienky v baniach

NÚTENÁ PRÁCA

Väčšinu malých baní kontrolujú rôzne ozbrojené skupiny a vojaci oficiálnej konžskej armády, ktoré ovládajú dané územie. Preto sa označujú aj ako „bane v zóne konfliktov“.

Robotníci na povrchu alebo v šachtách dolujú minerály s pomocou veľmi jednoduchých nástrojov (vedier, kladív a sekáčov), neraz dokonca iba holými rukami, strážení predákmi alebo vojakmi. Pracujú v mizerných bezpečnostných podmienkach – svahy sú klzké a v jamách a štôľňach je často bahno a kal. Sú častou príčinou úmrtí desiatok ľudí a traumatizujú tých, ktorí sa stali svedkami smrteľných nešťastí svojich spolupracovníkov. Baníci trpia chorobami, ktorým by sa zlepšenou zdravotnou starostlivosťou a bezpečnostnými opatreniami dalo predísť. Medzi ne patrí pálenie očí, choroby

dýchacích ciest a rakovina, keďže koltan je mierne rádioaktívny.

Napriek ťažkostiam a bezpečnostným rizikám sú mzdy robotníkov nižšie ako dva doláre za deň. Mimovládna organizácia Justice Plus odhalila aj prípady otrockej práce. Napríklad ozbrojenci z konžskej armády (Armáda Demokratickej republiky Kongo, FARDC) nútili mladých ľudí z etnickej skupiny Walendu Bindi z dediny Bhavi, aby pre nich dolovali zlato.

DETSKÁ PRÁCA

Hoci podľa konžského zákonníka práce môže legálne pracovať iba dospelý človek, ktorý už dovŕšil 18 rokov, v baniach pracujú aj deti a mladiství; niektoré deti majú sotva 7 rokov. Ozbrojené milície umiestňujú deti do baní, pretože sa vedľa lepšie vtesnať do úzkych šacht. V stovkách baní deti takto ťazia koltan holými rukami.



Kongo 3: zničené prostredie



◀ Kanál na preplachovanie rudy

◀ Povrchová ťažba koltanu

Ekosystémy v regiónoch východného Kongu, kde panuje bezprávie, sú súčasťou svetového prírodného dedičstva vďaka jedinečnej pestrosti ich rastlinných a živočíšnych druhov. O dôsledkoch plytvania prírodnými materiálmi na životné prostredie svedčí množstvo odbornej literatúry (pozri rámik). Správa organizácie Oxfam z marca 2008 medzi ne zahrnuje aj nasledujúce vplyvy:

- ▶ Opustené nechránené bane: Pozemky zabrané kvôli chaotickej ťažbe koltanu sa nedajú ďalej využiť pre poľnohospodárstvo ani chov dobytka; kopce a údolia sú pretvorené v krátery.
- ▶ Degradácia lesov: Ťažba koltanu si vyžiadala holuby zdravých lesov buď kvôli sprístupneniu baní alebo na zabezpečenie palivového dreva pre baníkov.
- ▶ Kynoznenie živočíchov: Odhaduje sa, že v rokoch 2000 a 2001 bolo vyhubených 3 700 slonov a väčšina z 8 000 goríl, väčšinu voľne žijúcich živočíchov vystrelali kvôli potrave pre baníkov a ich rodiny, ktoré sa vo veľkých počtoch presídlili do národných parkov, aby ťažili koltan.
- ▶ Kontaminácia vody: Na odstránenie nežiaduceho materiálu sa vyťažaná ruda ponára do vody a nechá sa preplachovať v kanáloch z dreva alebo vlnitého plechu, aby sa dalo zistiť, či obsahuje koltan. Tento proces značne znečisťuje povrchové aj podzemné vody.

Odpar vody vegetačnou pokrývkou v povodí rieky Kongo pôsobí ako obrovské čerpadlo, ktoré ovplyvňuje cirkuláciu vzduchu v Strednej a Západnej Afrike až k Sahelu. Podobne ako v povodí rieky Amazon, po odstránení vegetácie sa na čoraz väčších územiach mení vodný režim: keďže zmenšujúci sa tropický dažďový prales je schopný zadržať menej vody a vyparovať ju do atmosféry, klesajú celkové zrážky a zároveň sa zvyšuje erózia. Znižuje sa aj schopnosť pralesa pohlcovať atmosférický uhlík.



◀ Cesta do koltanovej bane vo východnom Kongu

Publikácie o environmentálnych dôsledkoch nadmernej ťažby minerálov vo východnom Kongu:

Pole Institute, Goma / Congo:
Le coltan et les populations du Nord-Kivu.

Správy organizácií Human Rights Watch, Amnesty International a Global Witness.

Články v časopisoch, napríklad Congo-Afrique vydávaného organizáciou CEPAS, Kínshasa.

Centre d'Etude de la région des Grands Lacs d'Afrique: Ročenka L'Afrique des Grands Lacs, University of Antwerp.



Bližšie informácie: www.overconsumption.eu

PERU 1: ŤAŽOBNÉ PROJEKTY YANACOCCHA A CONGA



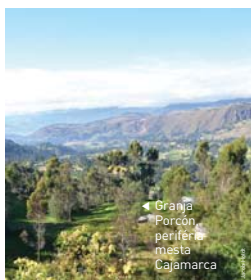
◀ Panorámatický pohľad
na baniu Yanacocha



MINERA YANACOCCHA

Vysoko v Andách severného Peru a iba niekoľko kilometrov od regionálneho hlavného mesta Cajamarca sa usadila firma Minera Yanacocha (dcérska spoločnosť Newmont Mining Corporation), najväčší producent zlata v Latinskej Amerike a druhý najväčší na svete.

V troch aktívnych povrchových baniach a s využitím kyanidovej technológie lúhovania hľad presiahla od začatia prevádzky v roku 1993 produkcia tejto firmy už 26 miliónov uncí zlata (asi 728 ton). Plocha ťažobnej lokality Yanacocha je väčšia ako rozloha neďalekého mesta Cajamarca s 210 tisíc obyvateľmi.



◀ Grania
Porcón
periferie
mesta
Cajamarca

MINAS CONGA

Projekt veľkoplšnej ťažby zlata a medi Minas Conga nadväzuje na ťažbu v Yanacoch. V rámci projektu sa plánuje vyťažiť asi 1,1 miliardy ton rudy a skál v dvoch povrchových baniach s predpokladanou životnosťou 19 rokov.¹

Yanacocha sa nachádza na rozhraní štyroch povodí, ktoré zasobujú aj úpravňu vôd El Milagro pre mesto Cajamarca. Conga sa nachádza na

hornom toku niekoľkých prítokov najväčších riek regiónu.

DVADSAŤ ROKOV SKÚSENOSTÍ S VEĽKOPLOŠNOU ŤAŽBOU

Po dvoch dekádach skúseností miestnych komún s gigantickými bankými projektmi v bezprostrednej blízkosti odpor proti nim neutícha.

Pôvodné obyvateľstvo protestuje proti ďalšej prevádzke projektu Minas Conga kvôli riziku kontaminácie vodných zdrojov, likvidácii andských lagún, deštrukcii biodiverzity a obavám o dostatok bezpečnej a cenovo dostupnej vody pre ich vlastnú potrebu, ale aj pre poľnohospodárstvo a chov dobytky.

Ťažba v regióne Cajamarca sa začala začiatkom 90-tých rokov vďaka sľubom o ekonomickom rozvoji pre celý región a prínosoch pre všetkých. V skutočnosti sa v rámci Peru tento región za uplynulých 20 rokov prepadol z tretej najhoršej pričky najchudobnejších regiónov na predposlednú² a na úplné dno z pohľadu miery negramotnosti obyvateľstva a úmrtnosti novorodencov a rodičiek.

¹ Webstránka Newmont Mining Corporation
www.newmont.com

² Národný štatistický úrad Peru, máj 2014,
www.inei.gob.pe



Blížšie informácie: www.overconsumption.eu

PERU 2: extrakti- vizmus – neoliberálny ekonomický model



◀ Komunitu Kukama v dedine Cuninicu, cez ktorú tečie rovnomerný prítok rieky Marañon, postihol rozsiahly únik ropy zo Severoperuánskeho ropovodu. Haváriu zistili dva mesiace pred vznikom tohto záberu 8. septembra 2014. Územie s priemerom aspoň 4 kilometre úplne zaplavila surová ropa a na kmeňoch stromov sa dá vidieť tmavý olejový povlak až do výšky dva metre. Ľudia z komunity Kukama, ktorí tradične jedávajú ryby až trikrát denne, si zrazu uvedomili, že tejto pohrome už budú čeliť do konca života.



▲ Výrub tristoročného exemplára stromu lopuna, ktorý má mystický a náboženský význam pre andské etniká Ašaninkov a Inesov v Peru. Takmer 60 percent územia Peru pokrývajú tropické lesy. Každý rok sa ich v Peru vyklíči vyše 224 tisíc hektárov, aj kvôli ťažbe nerastov, plynu a ropy a výstavbe ciest k ťažobným lokalitám.



◀ Satelitný pohľad na povrchovú baňu Yanacocha

Po dlhových a finančných krízach v 80-tych a 90-tych rokoch finančné inštitúcie prinútili ekonomiky Latinskej Ameriky deregulovať a privatizovať ich strategické odvetvia a uzákonili výhodné prostredie pre zahraničných investorov. Rast cien surovín a zvyšujúci sa dopyt z Ázie posilnili exportnú orientáciu tohto kontinentu bohatého na prírodné zdroje. V roku 2010 tvorili prírodné zdroje až 75 percent vývozu Latinskej Ameriky¹. Cieľom intenzifikácie ťažby obrovského množstva prírodných surovín (najmä minerálov, uhľovodíkov a dreva) boli hlavne exportné trhy. Tomuto procesu sa v Latinskej Amerike hovorí „extraktívizmus“. V dekáde medzi rokmi 2002 a 2012 rástol export prírodných zdrojov v Peru každoročne priemerne o 6 percent², pričom minerálne zdroje tvorili až 60 percent celkového vývozu štátu v roku 2011³.

Takýto model rastu ekonomiky založeného na vývoze vlastných zdrojov robí národné ekonomiky príliš závislé od zahraničnej spotreby, výkyvov cien na medzinárodných trhoch a dovozu spotrebných tovarov. Prílišná koncentrácia na produkty bez pridanej hodnoty pre exportné trhy sa potom stáva brzdou diverzifikácie a industrializácie hospodárstva krajiny.

EKONOMICKÝ KONTEXT V CAJAMARCE

Zdrojom živobytia miestnych komunit v regióne Cajamarca (1 520 000 obyvateľov v roku 2013⁴) je najmä poľnohospodárstvo a chov dobytka. Práve tieto odvetvia sú veľmi závislé od dostatku vody, pôdy a pasienkov. Viac ako dve tretiny obyvateľstva sa živí poľnohospodárstvom na rozdiel od ťažby minerálov, ktorá zamestnáva iba menej než 1 percento ekonomicky aktívnych obyvateľov regiónu⁵. Napriek tomu väčšina daňových príjmov z banskej činnosti ostáva v rozpočte centrálnej vlády bez toho, aby sa primeraná časť z nich vyčlenila na ekonomický rozvoj regiónov. Okrem toho, od začiatku 90-tych rokov ťažobná spoločnosť Minera Yanacocha skupila desiatky tisíc hektárov pozemkov a stala sa najväčším vlastníkom pôdy v regióne Cajamarca. Od januára 2014 sa vyše tretina územia regiónu dostala pod pôsobnosť banskej koncesie⁶.

¹ UNCTAD The State of Commodity Dependence 2012

² IMF Survey Magazine: Countries & Regions February 2013

³ Macroconsult 2011; study elaborated for the Sociedad Nacional de Minería, Petróleo y Energía; www.snmpe.org.pe

⁴ Instituto Nacional de Estadística e Informática – Gobierno del Perú 2013; www.inei.gob.pe

⁵ Instituto Nacional de Estadística e Informática – Gobierno del Perú 2010; www.inei.gob.pe

⁶ Instituto Geológico Minero y Metalúrgico INGEMMET – Gobierno del Perú 2014; www.ingemmet.gob.pe



Blížšie informácie: www.overconsumption.eu

Peru 3: Yanacocha: problém vody

PROCES ŤAŽBY ZLATA



„SPOLOČENSKÁ ZODPOVEDNOSŤ“ FIRMY MINERA YANACOCHA

Redukcia alebo úplné zničenie zdrojov vody; infiltrácia kyanidu a ťažkých kovov do podzemných vôd; úniky ortuti a otrávenie vyše tisíc ľudí; smrť 35 tisíc pstuhov; dobytok otrávený kontaminovanou vodou unikajúcou zo zavlažovacích kanálov...

Rozdeľuj a panuj: firma má dlhý zoznam havárií a uplatňuje stratégiu ich systematického popierania, izolovaného riešenia sťažností a uprednostňovania mimosúdnych riešení konfliktov.



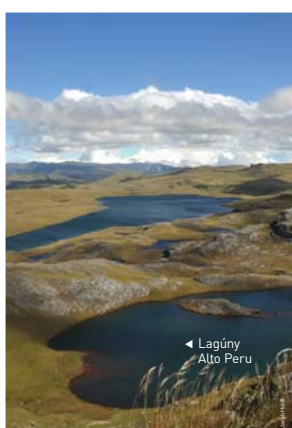
Získavanie minerálov v povrchovej bani typu Yanacocha spotrebúva obrovské množstvá vody a rozsiahle zábery pôdy. Voda sa získava z okolitých riek a lagún a spotrebúva sa v tisícoch litrov za sekundu.

Ak je baňa v prevádzke, pôda obsahujúca minerály sa doluje a vynáša na povrch. Dažďová voda, ktorá sa do nej dostane, sa kontaminuje sulfidmi a odtieká do nižších častí povodia, kde znehodnocuje povrchové vody.

Okrem toho odpadové vody z bannej činnosti bežne obsahujú širokú škálu toxických chemických látok.

Priesaky kyanidu a ťažkých kovov z odpadových vôd z lúhovania hľad významne zvyšujú riziko kontaminácie podzemných vôd. Kontaminovaná voda sa bežne vyskytuje vo vodovodnej sieti niektorých častí mesta Cajamarca. Keďže dostupnosť vody závisí najmä od prevádzky bane Yanacocha, jej dodávky v meste sú často prerušované alebo nepravdepodobne obmedzované.

Napriek tomu, že v správe o posudzovaní vplyvov projektu Conga na životné prostredie chýbala kompletná



hydrogeologická štúdiá, centrálna vláda v Lime ju v roku 2010 schválila. Toto rozhodnutie vyvolalo široký odpor ľudí a demonstrácie vyjadrujúce nesúhlas s prioritami vládnucich elit a ich kolaboráciou so súkromnými spoločnosťami.

Zničené lagúny a rieky sa plánujú nahradiť umelými vodnými nádržami so systémom čerpadiel, ktoré majú zásobovať obyvateľstvo vodou. Reálna udržateľnosť tohto systému a jeho prevádzky po skončení ťažobných aktivít je však veľmi otázná.



Blížšie informácie: www.overconsumption.eu

PERU 4: sociálna mobilizácia

Jaime Lozano Infante,
strážca lagún



◀ Demonstrácia
proti projektu Conga

Jaime, 40-ročný učiteľ na strednej škole z dediny Huasmín, si dobre pamätá sľuby o „prínosoch projektu pre celý región“, keď sa spúšťala prevádzka bane Yanacocha. Keď sa po 9 rokoch práce v peruánskej časti Amazónie v roku 2009 vrátil späť do mesta Cajamarca, vidí iba veľmi pochmúrný obraz sociálnych a environmentálnych konfliktov, falošných sľubov skorumpovaných politikov a nesmierny odpor miestneho obyvateľstva.

Jaime sa vtedy pridá k nevelkej skupine odhodlaných občanov, ktorí obchádzali mestá a dediny a upozorňovali obyvateľov na drastické dôsledky bankových projektov. Ako sa zvyšoval dopyt verejnosti po informáciách a stupňovala sa brutalita ťažobnej spoločnosti a represívnych zložiek štátu proti protestujúcim, zrel aj sociálne hnutie. Na jeseň 2011 mobilizovalo hnutie „Strážcovia lagún“ tisíce ľudí z rôznych provincií, aby vytvorili systém sledovania a ochrany lagún pred zásahmi ťažobných firiem.

Keď vládne špeciálne jednotky 29. novembra 2011 szlotvorným plynom a strelnými zbraňami napadli tábor strážcov lagún, pričom 19 ľudí zranili a dvoch doživotne zmrazčili, Jaime a ďalší lídri hnutia viedli rokovania s políciou v tábore pri lagúne Perol. O dva mesiace neskôr sa Jaime zúčastnil 850 km dlhého „Pochodu za vodu“ z mesta Cajamarca do peruánskej metropoly Lima a na hlavné námestie vtedy priviedol 15 tisíc ľudí. Napriek dehonestácii odporu proti ťažbe predstaviteľmi vlády stále aktívne bráni záujmy budúcich generácií.

MASÍVNE SOCIÁLNE PROTESTY PROTI PROJEKTU CONGA

Schválenie projektu Conga peruánskou vládou v roku 2010 vyprovokovalo silné sociálne protesty, ktoré dočasne prerušili bankú činnosť. V novembri 2011 sa tisíce ľudí zhromaždili pri lagúne Perol – vodného zdroja, ktorý bol ohrozený povrchovou ťažbou v bani Conga, ktorá bola 2 kilometre široká a 700 metrov hlboká. Zhromaždenie vyzvalo k zrušeniu celého bankského projektu, ťažba však bola onedlho obnovená.



◀ Strážcovia
z El Alumbre
pri čiernej
lagúne

STRÁŽCOVIA LAGÚN

Ľudia reagovali zriadením tábora pri vysoko položenej lagúne Mamacocha a Modrej lagúne. Vznikli strážne skupiny, ktoré sa striedali v pozorovaní činnosti pracovníkov firmy

Minera Yanacocha, pripravené chrániť lagúny pred ich zásahmi. Toto hnutie sa stalo známe ako „Strážcovia lagún“ a v súčasnosti sa stále aktívne angažuje pri ochrane vodných zdrojov.



◀ Tábor strážcov
▶ Pochod na ochranu lagúny El Perol



Bližšie informácie: www.overconsumption.eu

PERU 5: reprezie a kriminalizácia



◀ Máxima Chaupe

VYVLASTNENIE MÁXIMY CHAUPE

Máxima Chaupe a jej rodina musela v posledných niekoľkých rokoch čeliť sústavným hrozbám a obťažovaniu zo strany firmy Minera Yanacocha a štátu. Máxima sa odmietla vzdať svojich pozemkov v lokalite Conga, o ktoré sa 20 rokov starala. V auguste 2011 na jej rodinné pozemky nezákonne vpadli príslušníci bezpečnostnej služby peruánskej štátnej polície. Zničili a spálili jej majetok a osobné veci, rodinu surovo zbili a prinútili ju opustiť svoje pozemky. Žalobu Máximy Chaupe úrady nielen okamžite zamietli, ale ťažobná firma si začala od nej vymáhať aj pokuty za nelegálne privlastňovanie si majetku. Napriek platným vlastníckym právam bola Máxima odsúdená na nepodmienečný trest a má firme zaplatiť odškodné. Máxima sa voči rozsudku odvolala a na jej podporu vznikla široká medzinárodná kampaň.



◀ Úlohou polície nasadenej proti demonštrantom bolo zabrániť ľuďom v prístupe k lagúnam.

KRIMINALIZÁCIA

Koncom roka 2011 prerástol odpor proti projektu Conga do časovo neohraničeného regionálneho štrajku. Vláda odpovedala vyhlásením stavu núdze, výnimočného stavu a dočasným zrušením občianskych slobôd. V nasledujúcich mesiacoch sa spustilo trestné stíhanie stoviek farmárov, ochrancov ľudských práv a komunitných lídrov zainteresovaných do protestov na základe falošných alebo neprímeraných obvinení s ťažkými trestami odňatia slobody.

POLICAJNÉ NÁSILIE

Prehnané násilie a potláčanie demonstrácií silou sa opakovalo. V júli 2012 policajné jednotky zastreli piatich protestujúcich a stovky ďalších zranili pri lagúnach alebo v uliciach miest. Aby vláda oklieštila právo občanov protestovať, schválila legislatívne zmeny, ktoré policajtom umožnili nasadiť proti protestujúcim útočné vojenské zbrane a brutálnu silu bez možnosti trestného stíhania. Polícií dokonca môže pomáhať armáda, a to aj bez vyhlásenia výnimočného stavu.

ŽOLDNIERSKA POLÍCIA

Okrem toho, nová legislatíva dovoľuje súkromným spoločnostiam typu Minera Yanacocha komerčne najímať vojakov a predstaviteľov polície – v uniforme a so služobnými zbraňami – na súkromné akcie počas ich služobného voľna. Miestni obyvatelia preto nepovažujú vládne silové zložky za nestranné, čo iba zvyšuje pocit ich právnej neistoty. Sociálne protesty sú aj naďalej surovo potláčané.



◀ Smutočný sprievod za demonštrantov usmrtienených políciou v meste Celendín.

Ekvádor 1: Plazivý únik ropy v pralese

Alejandro Soto

Jedna z obetí ropných únikov
z Komunity 18. novembra¹:



„Keď sme sem prišli, bolo tu dosť zveri aj rýb a príroda nám ponúkala dostatočné živobytie. Ale ropa naše životy zmenila. Povedali nám, že posilní našu ekonomiku a že bude dobrá aj na liečenie reumatizmu. To nás presvedčilo. Lenže realita je iná.“

Ulice vystriekli ropou, akoby to bol asfalt. Toxické tekuté odpady odčerpávali do riek a väčšina voľne žijúcich zvierat aj statku pomrela. V riekach bolo čoraz menej rýb a stále viac zvierat sa rodilo s poruchami.

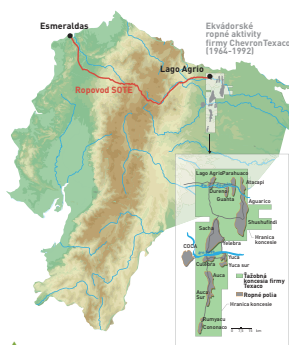
Najprv sme si mysleli, že je to Božia kľatba. Ale odkedy sme zistili, že to zavinila ropa a začali sme protestovať, prestali sme pre nich existovať. Všetka ropa z ulíc sa nakoniec vyplavila do potokov a prispela k doterajším škodám, tak isto ako aj ropa z ich ropných jám.

Pre nás, farmárov a domorodých ľudí znamená nakoniec ropa iba chudobu, mizériu a choroby; čierne zlato je tým skutočným prekliatím Amazónie.“

V roku 1967 firma Texaco získala koncesiu na ťažbu ropy v ekvádorskej časti Amazónie na území o rozlohe 10 tisíc km². Jej výsledkom bola pravdepodobne najväčšia ekologická katastrofa zavinená ropnou spoločnosťou v histórii Latinskej Ameriky. Firma „uložila“ za ten čas približne 64 miliónov litrov ropy a takmer 290 miliárd litrov toxických odpadových vôd do riek a jazier a zanechala po sebe tisíc neizolovaných jám plných ropných kalov a toxického roztoku.²

V decembri 2013 skupina expertov z americkej konzultačnej a inžinierskej spoločnosti Louis Berger Group, Inc. zistila³, že ťažba ropy firmou Texaco porušovala ekvádorské environmentálne normy, podmienky koncesnej zmluvy aj medzinárodné akceptované prepravné štandardy. To spôsobilo kontamináciu pôdy, riek a ich sedimentov a aj podzemnej vody na území niekoľkých štvorcových kilometrov neďaleko a nad lokalitami so studňami, v ktorých sa zistili zdravie poškodzujúce látky, najmä karcinogény. Tieto látky sa tam vyskytujú dodnes a ďalej sa šíria. Organizácia Frente de Defensa de la Amazonia odobrala v roku 2013 vzorky pôdy a vody z územia Komunity 18. novembra vo vzdialenosti do 1 km od ťažobnej lokality Pozo Shushifindi č. 61 (kde boli dve ropné jamy a spaľoval sa tam aj zemný plyn)⁴.

◀ Firma Texaco po sebe zanechala v amazónskych pralesoch Ekvádora asi tisíc takýchto neizolovaných ropných jám (domáci ich volajú „piscina“).



▲ Mapa Ekvádora s územím, na ktoré sa vzťahovala ťažobná koncesia firmy Texaco

Rozbor potvrdil vysoké koncentrácie toxických ťažkých kovov ako kadmium a nikel a tiež uhľovodíkov, ktoré značne prekračujú povolené limity platné v Ekvádore. Voda v riekach je pre ich vysokú kontamináciu a veľmi nízky obsah kyslíka nebezpečná pre život. Obyvatelia tejto ťažobnej lokality sa sťažujú najmä na kožné plesne, problémy dýchania, črevné infekcie a rakovinu, straty dobytku a pokles poľnohospodárskych výnosov.

Organizácia lekárov Medicus Mundi v roku 2000 konštatovala, že na susednej ťažobnej lokalite v regióne San Carlos je riziko úmrtia na rakovinu oproti ekvádorskému hlavnému mestu Quito až 3,5-krát vyššie a výskyt potratov 2,5-krát vyšší.

¹ Osady a obce v tejto časti Amazónie sa niekedy pomenúvajú podľa dátumov významných udalostí.

² ASTM (Ed.): Regenwald und Menschenrechte, Luxembourg, 2010.

³ Louis Berger Group (Ed.): A Rejoinder to Critics..., New Jersey/USA, Dec. 16, 2013 (Odpoveď v mene štátu Ekvádor na štúdie objednané firmou ChevronTexaco).

⁴ FDA: Levantamiento de Información de un Pasivo Ambiental, Lago Agrio, 2013.



Blížšie informácie: www.overconsumption.eu

Ekvádor 2: The Lawsuit against ChevronTexaco

Vzorky pôdy, ktoré slúžili
ako usvedčujúci dôkaz
proti firme Texaco
Shushufindi, 4. – 27. júla, 2005.



◀ Od roku 2003 pomáhala
organizácia FDA súdu
identifikovať lokality
s kontaminovanou
pôdou.

◀ Donald Moncayo
(FDA) stojí na
ropnej jame
(tzv. piscina)
prekrytej zeminou.

DÁVID A GOLIÁŠ

Škody na životnom prostredí a zdraví obyvateľstva viedli v roku 1993 až 30 tisíc ľudí k podaniu hromadnej žaloby proti firme Texaco na súde v New Yorku. Organizácia Frente de Defensa de la Amazonia (Front na ochranu Amazónie, FDA) vznikla o rok neskôr ako ich zastupujúca právnická osoba. Súdny proces s firmou ChevronTexaco v máji 2003 prevzal Najvyšší súd štátu Lago Agrio (medzitým totiž firmu Texaco pohltila ropná spoločnosť Chevron). Na základe viacerých expertíz tento súd 14. februára 2011 nariadil firme ChevronTexaco zaplatiť pokutu vo výške 8 miliárd amerických dolárov ako náhradu škody za dekontamináciu pôdy a riek v regióne. Túto pokutu súd neskôr zvýšil na 9,5 miliardy dolárov.

Firma ChevronTexaco rozsudok neuznala. Podľa nej nebol súdny proces spravodlivý a od newyorského súdu získala súdny príkaz, podľa ktorého udelená pokuta nie je vynútiteľná v Spojených štátoch ani v žiadnej inej krajine na svete. Začiatkom októbra 2012, po odvolaniach na všetkých stupňoch justičného systému USA, Najvyšší súd na základe uznania suverenity iného štátu zamietol podnet firmy ChevronTexaco, ktorý požadoval zrušenie rozhodnutia ekvádorského súdu. Medzitým sa firma Chevron (s obrátom 229 miliárd dolárov a ziskom 21,4 miliárd dolárov v roku 2013) snažila očierňovať svojho protivníka a odmietla čokoľvek zaplatiť. Ten istý

mesiac ekvádorský súd v Lago Agrio rozhodol, že v štátoch, s ktorými Ekvádor podpísal Dohodu o vzájomnej právnej spolupráci, musia byť skonfiškované všetky aktíva firmy Chevron Corporation. V tomto zmysle síce následný súdny proces v Argentíne zatiaľ zlyhal, ale odvolací súd v kanadskej provincii Ontario v decembri 2013 povolil konfiškáciu majetku firmy Chevron na území Kanady.

PRECEDENS GLOBÁLNEHO VÝZNAMU

Chevron nezanechal svoju otrasnú ekologickú stopu iba v Ekvádore. Jeho ropné havárie postihli mnohé miesta na celom svete. Proti tejto firme vznikla medzinárodná sieť (www.antichevron.com). Proces s firmou Texaco je najväčšou žalobou rozvojového sveta proti ropným koncernom v histórii. Jeho výsledok výrazne ovplyvní to, do akej miery si ropné firmy trúfnu naďalej ignorovať environmentálne a ľudské práva v ich hostiteľských krajinách (www.fda.org.ec).

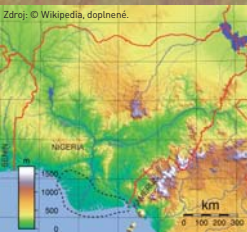
Sarayaku – symbol odporu

Ďalší príklad občianskeho odporu proti ropným firmám v Ekvádore ponúka kečuánska komunita v Sarayaku v provincii Pastaza. Asi 2 000 ľudí sa tam zatiaľ úspešne bráni ťažbe ropy na svojom území (www.sarayaku.com).

Nigéria 1 Ťažba ropy v bažinách a dažďových pralesoch

Mapa delty rieky Niger
s hranicami regiónu,
v ktorom sa ťaží ropa.

Zdroj: © Wikipedia, doplnené.



Delta rieky Niger v južnej Nigérii sa v širšom zmysle rozkladá na území deviatich štátov s rozlohou asi 75 tisíc km², na ktorom žije približne 35 miliónov obyvateľov – je to teda mimoriadne husto obývaný región (više 450 obyvateľov na km²).

Za piesčitým pobrežím Atlantiku sa rozprestierajú sladkovodné mangrovové močiare a za nimi sú už dažďové pralesy. Väčšina tamojších ľudí boli tradične rybári a farmári.

Avšak počas posledných vyše 50 rokov sa v tomto regióne s bohatými zdrojmi vody ťaží ropa, a to bez ohľadu na charakter prostredia a práva jej obyvateľov. Ťažba ropy ho zmenila na jeden z najťažšie ropou kontaminovaných oblastí planéty.

Situácia v delte Nigeru pripomína amazonskú časť Ekvádora.

Správa Rozvojového programu OSN uvádza, že v období medzi rokmi 1976 a 2001 došlo v delte Nigeru k viac ako 6 tisíc únikom ropy, počas ktorých do prostredia presiakli asi 3 milióny barelov ropy (približne 480 tisíc m³). Z tohto množstva sa podarilo zachytiť iba necelých 30 percent. Údaje environmentálnych skupín sú ešte vyššie. Podľa nich dochádza každý rok k viac ako 300 únikom ropy. Inými slovami, je iba málo dní v roku, kedy nedôjde k nejakej havárii.

To ohrozuje zdravie a ekonomické živobytie domáceho obyvateľstva. Vysoké koncentrácie uhľovodíkov v povrchovej aj podzemnej vode už takmer neumožňujú rybolov ani poľnohospodárstvo. Hladina benzénu v pitnej vode 900-krát prevyšuje bezpečný limit stanovený Svetovou zdravotníckou organizáciou a je tisíckrát vyššia než povoľuje platná norma Nigérie. Ropné škvrny sa často zapalujú a to spôsobuje značné škody na vegetácii.

Komunity nemajú dostatok bezpečnej pitnej vody, chýbajú im zdravotnícke zariadenia, školy, prístupové cesty aj prijateľné pracovné podmienky. Ropné spoločnosti – medzi nimi Shell, ChevronTexaco, Exxon, Agip – si znižujú vlastné prevádzkové náklady na ropovody a stále spalujú na mieste ťažby ropy až polovicu zemného plynu, ktorý sa vyskytuje v ropných ložiskách, pretože jeho doprava k pobrežiu je pre ne ekonomicky nevýhodná. Robia tak v príkrom rozpore s nigérijskou legislatívou a napriek tomu, že spoločiny zo spaľovania plynu poškodzujú zdravie obyvateľov. Podľa organizácie Amnesty International firma Shell Petroleum Development Company (SPDC) je zodpovedná za najviac prípadov porušovania ľudských práv. SPDC a ďalšie ropné koncerny neposkytujú obyvateľom ani samosprávam žiadne informácie o vplyvoch ťažby na ich zdravie a ekonomickú situáciu. Štát však zvyčajne necháva konfrontáciu s ropnými spoločnosťami na miestnych obyvateľov.

◀ Rybári na rieke kontaminovanej ropou.



Bližšie informácie: www.overconsumption.eu

Nigéria 2 v ropnej veľmoci

Z výpovede svedkyne
pani Patience Freeborn:



Pani Patience Freeborn, jej manžel a deti v dedine Ikarama. Za nimi požiar spôsobený únikom ropy.

„Po vypuknutí požiaru minulej noci sme už asi od 23:30 až doteraz nemohli spať. Ako vidíte, náš dom je obkolesený surovou ropou. Preto sa cítim nepríjemne a máme obavy. Snažili sme sa presťahovať deti, ale nebolo to ľahké. Minulú noc nikto v postihnutej oblasti nespal.“

Aj dnes máme ešte strach, pretože ak sa nič neurobí na zastavenie ohňa, požiar sa môže rozšíriť na túto stranu a náš dom zhorí. To by bolo, myslím, už naozaj zlé. Teraz nás opäť ohrozuje ohň z toho istého úniku surovej ropy.

Momentálne nemyslím na nič iné, iba ako sa zbaviť nebezpečenstva besniaceho ohňa, naozaj na nič iné. Prosím úrady, aby niečo urobili a zbavili nás problému horiacej ropnej škvrny ...“

¹ Nigeria: Petroleum, Pollution and Poverty in the Niger Delta, Amnesty International, London, 2009.

² Nigeria: Oil Pollution, Politics and Policy, Environmental Rights Action/Friends of the Earth Nigeria and Oilwatch Africa, Oct. 2012.

³ Niger Delta Human Development Report, UNDP, 2006.

Ropa tvorí asi 90 percent exportu Nigérie a približne 80 percent vládnych príjmov. Centrálna vláda podporuje nerušenú ťažbu ropy a poskytuje výhodné finančné podmienky pre ropné korporácie, odvolávajúc sa pritom na „záujmy štátu“. Štát a mnohí jeho predstavitelia sú priamo zainteresovaní do spoločných podnikov s ropným priemyslom².

„Strata kedysi prosperujúceho poľnohospodárstva a rybolovu a veľmi obmedzený prístup k úžitku zo súčasných ropných zdrojov nastolili v celom regióne atmosféru násilia... Vznikli ozbrojené etnické milície, ktoré vzali právo do vlastných rúk a praktizujú rôzne varianty zákona džungle.“³



◀ Táto generácia palmových stromov v delte Nigeru najprv zaplemla ropou a potom stromy zdroeli.

Hľad po spoločnom bohatstve

Kumi Naidoo,
Výkonný riaditeľ
Greenpeace International



„Arktída je jedinečné, ale zraniteľné prostredie. Okrem toho, že je domovom mnohých druhov zvierat a aj štyroch miliónov ľudí, ktorí tam žijú, tento región hrá kľúčovú úlohu pri regulácii svetovej klímy. Arktída je však v nebezpečenstve. Ohrozuje ju globálne otepľovanie a ropné spoločnosti, ktoré snoria po rope v nebezpečných vodách Severného ľadového oceána.

Topenie plávajúceho arktického ľadu sa týka všetkých, pretože Arktída funguje ako obrovská chladnička. Greenpeace žiada okamžité opatrenia na jej ochranu. Vytvorenie rezervácie v neobývaných územiach okolo severného pólu by zastavilo znečisťovateľov bez toho, aby sa obmedzili práva domorodých komunit.“

„NEVIDITEĽNÁ RUKA TRHU“ A SVETOVÉ DEDIČSTVO

Ugo Bardi využil citát Garretta Hardina¹, aby ilustroval osud, ktorý čaká Arktídu, klímu alebo akúkoľvek inú časť svetového dedičstva, ak ich ponecháme napospas „neviditeľnej ruke trhu“ a jeho najsilnejším hráčom:

Skupina pastierov spoločne vlastní lúky, kde pasú svoje ovce; každý z nich môže tieto pasienky využívať ľubovoľne a bez osobitných nákladov. Ale existuje istý maximálny počet oviec, ktoré sa na týchto pasienkoch môžu pásť trvalo udržateľne. Ak sa tento počet prekročí, pasienky sa spásu. Konvenčný ekonomický model s množstvom vzájomne nezávislých aktívnych subjektov predpokladá, že „neviditeľná ruka trhu“ povedie k optimálnym podmienkam

pasenia. Lenže dosiahnutie optimálnych podmienok bude problém, ak sa bude každý snažiť dosiahnuť maximálny zisk. Počnúc niekoľkými ovcami na každého pastiera, pasienky na začiatku vynášali menej, než bol maximálny možný príjem z nich. Preto, ak každý pastier pridá do stáda ďalšiu ovcu, budú profitovať všetci. V určitom bode však celkový počet oviec, ktoré spásajú pasienky, dosiahne maximálny možný počet oviec, ktoré sa na pasienkoch môžu živiť trvalo udržateľným spôsobom. Od tohto bodu už každá ďalšia ovca zníži celkový výnos tohto systému. Bohužiaľ, napriek tomu je z individuálneho pohľadu každého pastiera výhodné zvýšiť počet jeho vlastných oviec, pretože tým spôsobená spoločná škoda sa kolektívne rozloží na všetkých pastierov, zatiaľ čo nový zisk si pripíše iba ten konkrétny pastier sám. Pretože všetci pastieri dochádzajú k takémuto istému záveru, výsledok je ten, že celkový počet oviec prekročí hranicu udržateľného hospodárenia. Podčiarknuté a sčítané: nadmerné užívanie nakoniec pasienky zničí.



◀ Aktivist Greenpeace počas akcie na fjorde Otlen neďaleko Haugesundu v Nórsku. Ťažobná plošina West Alpha obstaraná firmou ExxonMobil je pripravená na ťažbu ropy v extrémnych arktických podmienkach.

¹ Garrett Hardin: The Tragedy of the Commons [Tragédia spoločných statkov], 1968, in: Science 162 [3859], citované v Ugo Bardi: The Plundered Planet [Vydraná planeta], Správa Rímskeho klubu, Mníchov, 2013, text je krátky.

FROM
OVERCONSUMPTION
TO SUSTAINABILITY

Blížšie informácie: www.overconsumption.eu

V roku 2007 sa na svete vyťažilo 66 miliárd ton prírodných zdrojov; tento údaj zahŕňa sypký materiál ako piesok alebo štrk, biomasu ako drevo alebo obilniny, fosílna palivá ako uhlie, ropu alebo minerály¹.

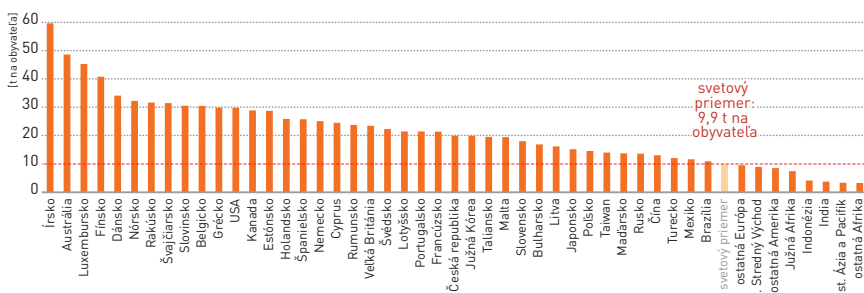
Takáto úroveň spotreby prírodných zdrojov je nielen mimoriadne vysoká, ale aj nerovnomerne rozložená.

STÁLE RÝCHLEJŠIA SPOTREBA GLOBÁLNYCH ZDROJOV

19. augusta 2014 bol Deň prekročenia limitov Zeme – v tento deň ľudstvo spotrebovalo prirodzený potenciál, ktorý malo v roku 2014 k dispozícii. Pretože zásoby prírodných zdrojov sa postupne vyčerpávajú, tento dátum sa v posledných

rokoch dost rýchlo posúva. Zatiaľ čo v roku 1993 pripadol tento deň na 21. október, v roku 2003 bol 22. septembra a v roku 2013 už 20. augusta (www.footprintnetwork.org).

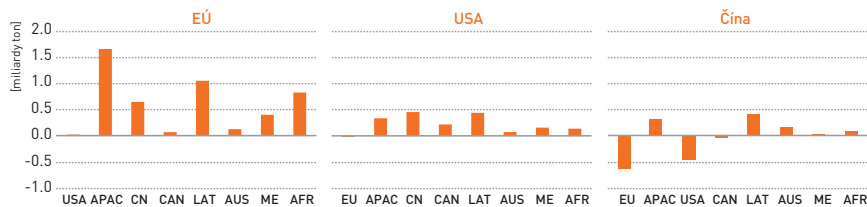
Diagram ukazuje rôznu spotrebu prírodných zdrojov v roku 2007 v tonách na obyvateľa. Aj keď celkový globálny priemer je 10 ton na obyvateľa, spotreba v najbohatších európskych štátoch prevyšuje 30 ton na osobu (v Írsku v roku 2007 vrcholila stavebná konjunktúra). Čiastočne je to tak preto, lebo mnohé krajiny majú veľké zásoby zdrojov na osobu a iné takéto zásoby nemajú, ale aj preto, že od éry kolonializmu si priemyselné štáty zabezpečili vďaka svojej vojenskej sile a ekonomickému vplyvu kontrolu nad mnohými prírodnými zdrojmi na svete.



Nasledujúca tabuľka ukazuje bilanciú obchodu s prírodnými materiálmi EU, USA a Číny s inými skupinami štátov (v miliardách ton): napríklad Európska únia (EÚ) si udržala kladnú bilanciú (vývoz-dovoz) približne +1,6 mld. ton s ázijsko-

-pacifickými krajinami (APAC okrem Číny), +0,6 mld. ton s Čínou (CN), +1 mld. ton s Latinskou Amerikou (LAT), +0,4 mld. ton s krajinami Stredného Východu (SV) a +0,8 mld. ton s Afrikou (AFR).

Čistý obchod s prírodnými materiálmi



Preto klimatológ Muhan Munasinghe zo Srí Lanky, ktorý pôsobí na univerzite v Manchesteri, tvrdí: „Globálny rozvoj bude udržateľný iba vtedy, keď sa do neho zapojí aj 1,2 miliárd najbohatších ľudí na svete. Hoci táto skupina tvorí iba 20 percent svetovej populácie, spotrebúva až 80 percent všetkých prírodných zdrojov a je zodpovedná za

75 percent globálnych emisií. Životné štýly tejto skupiny prehĺbili chudobu vo svete, zrýchlili zmenu klímy a vyvolali nedostatok zdrojov.“ Preto vyzýva k prijatiu „Miléniových cieľov pre spotrebu“, čiže limitov pre spotrebu prírodných materiálov (www.millenniumconsumptiongoals.org).

¹ Zdroj: Tukker, A. et al: The Global Resource Footprint of Nations (CREEA Project, Leiden ... 2014

USA - uhlíková stopa:
Celkové emisie: 7,5 mld. ton
Čistá obchodná bilancia:
↑ +1,1 mld. ton

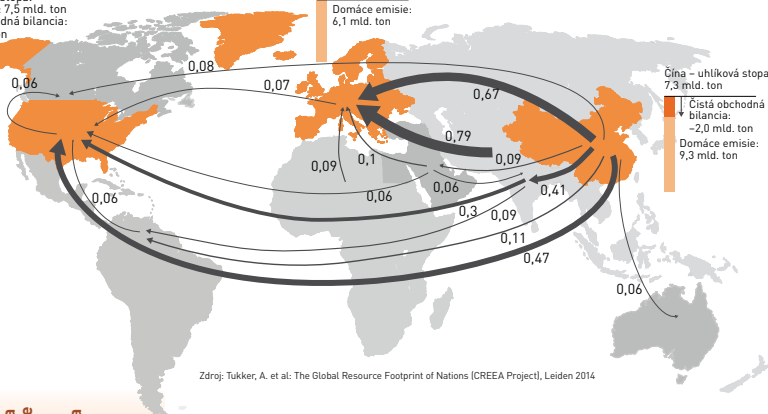


EÚ - uhlíková stopa:
7,7 mld. ton
Čistá obchodná bilancia:
↑ +1,6 mld. ton
Domáce emisie:
6,1 mld. ton



Čína - uhlíková stopa:
7,3 mld. ton

Čistá obchodná bilancia:
-2,0 mld. ton
Domáce emisie:
9,3 mld. ton



Zdroj: Tukker, A. et al: The Global Resource Footprint of Nations (CREEA Project), Leiden 2014

	CO ₂ podľa produkcie	CO ₂ podľa spotreby	Rozdiel
EU-15	3,339	4,120	781
EU-12	720	702	-18
EU-27	4,059	4,823	764
OECD ¹	8,369	9,293	924
BRIC ²	10,254	8,368	-1,886
Zvyšok sveta	6,195	6,393	198
Svet	28,877	28,877	0

¹ Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, bez EÚ-27.

² Blok štátov Brazília, Rusko, India a Čína.

Zdroj: B, BOITIER: CO₂ emissions production-based accounting vs consumption, 2012.

Údaje o emisiách CO₂ z roku 2009 sú prevzaté z: The World Input Output Databases, www.wiod.org.

Emisie skleníkových plynov sú dobrým indikátorom nerovnej spotreby zdrojov, najmä ak zahŕňajú aj tzv. „sivé“ alebo „zabudované“ emisie, ktoré sú v dovážanom tovare (zmenšené o export). Zatiaľ čo výpočtové metódy Kjótskeho protokolu sa vzťahujú na emisie iba v krajine ich pôvodu, spôsob výpočtu sivých emisií sa určuje podľa realnej spotreby danej krajiny. Keďže emisie sú „zabudované“ v dovážaných aj vyvážaných tovaroch, údaje o celkových emisiách jednotlivých krajín sa podľa zvolenej metódy líšia až o celú štvrtinu.

Mapa sveta hore ukazuje toky emisií v miliardách ton CO_{2-ekv} v roku 2007 aj so zohľadnením emisií zabudovaných v importovanom a exportovanom tovare. Globálny súčet všetkých skleníkových plynov vtedy dosiahol 38 mld. ton CO_{2-ekv}. V Európe však boli takto vypočítané emisie v skutočnosti vyššie asi o štvrtinu (1,6 mld. ton), ak do nich zahrnieme aj sivé emisie v importovanom tovare, ktorý sa v Európe spotreboval (a odpočítame exportovaný tovar). Tento tovar sa do Európy dovážal najmä z Číny (0,67 mld. ton) a z ďalších krajín Ázie (0,79). Čína exportovala o 2 mld. ton CO_{2-ekv} viac, než importovala – hlavne do Európy (0,67 mld. ton) a Severnej Ameriky (0,47 mld. ton) a tiež do ostatných krajín Ázie (0,41 mld. ton).

Nadmerná spotreba prírodných zdrojov a jej nerovnomerná distribúcia má v našom ekonomickom systéme štrukturálnu povahu: „Základným omylom našej ekonomiky je, že stimuluje k znečisťovaniu životného prostredia a vzápätí vynakladá obrovské sumy peňazí na jeho obnovu. Na všetko spotrebujeme príliš veľa zdrojov. Každý jeden pár džínsov spotrebuje 32 kilogramov prírodných materiálov – bez vody. Výroba auta spotrebuje 30 ton materiálu.“¹

„Skutočný problém je... náš ekonomický model, ktorý nám to nielen dovoľuje, ale dokonca náš úspech meria podľa toho, ako dokážeme kolektívne parazitovať na úkor prírodného kapitálu. Z dlhodobého pohľadu... sa všetko scvrkáva na rabovanie svetových prírodných zdrojov. To iba ďalej komplikuje ochranu našich životných podmienok. Pokiaľ sa politici... budú na svet pozeráť iba cez prizmu ekonomického kapitálu..., škody spôsobené na ľudskom, sociálnom a prírodnom kapitáli ostanú nepovšimnuté. A zmena, ktorú potrebujeme, nebude možná.“²

¹ Friedrich Schmidt-Bleek, v: Die Presse, Viedeň, 16. augusta 2014.

² Chandran Nair: Die Mutter allen Kapitals, v: Le Monde diplomatique 10457, 11. augusta 2014.



Weitere Informationen: www.overconsumption.eu

Bolo by naivné nabádať nadnárodný súkromný ťažobný koncern, aby dobrovoľne prestal zneužívať deravú legislatívu v krajinách na opačnom konci sveta, ak takéto správanie vynáša jeho vlastníkom rozprávkové zisky. Nehumánne, antidemokratické a ekologicky barbarské správanie súkromného sektoru zastavia iba jasné, záväzné a vynútiteľné pravidlá – nezávislé od ich vôle a záujmov – a spoločenská kontrola ich dodržiavania. Výstava ukazuje, že v Kongu, Ekvádore ani Peru také pravidlá neplatia.

Práve to umožňuje ťažobným spoločnostiam, ktorých vlastníci, investori a manažéri žijú najmä v demokratickom svete a naplno využívajú aj jeho výdobytky, páchať za hranicami svojho sídla zločiny, ktoré nie sú zlúčiteľné ani s legislatívou ani s elementárnymi etickými zásadami uznávanými v ich domovských krajinách.

Praktiky zachytené touto výstavou nie sú ničím výnimočným a firmy, ktoré ich vykonávajú, nie sú žiadne čierne ovce vo veľkom biznise. Naopak, bezohľadná privatizácia ziskov za akúkoľvek cenu a súčasné rozkladanie ich drastických spoločenských, environmentálnych a ekonomických dôsledkov na celú spoločnosť, je typické a bežné správanie všade tam, kde súkromný sektor súťaží o zisk. Takéto praktiky vyplývajú z povahy súkromných nadnárodných spoločností, ktoré sú vo svojej podstate nedemokratické a ktorých účelom je zabezpečovať ich vlastníkom, investorom a manažérom maximálne zisky.

Pravidlá, ktoré by im v tom zabránili, môžu v demokratickom svete vytvoriť iba demokratické inštitúcie. Ale iba za predpokladu dostatočnej spoločenskej objednávky. Práve tam je naše miesto ako občanov – vytvoriť dostatočne silný tlak na demokratické inštitúcie, aby také pravidlá vytvorili.

Expertná skupina OSN zistila prepojenie medzi ozbrojenými skupinami, porušovaním ľudských práv, ťažbou a exportom „krvavých“ minerálov a konečnými produktmi, ktoré ich obsahujú.

Neexistujú právne nástroje, ktorými by sa dal vystopovať celý reťazec takýchto surovín. Firmy, ktoré dovážajú konfliktné suroviny z Konga a predávajú ich na svetovom trhu, tak môžu zahmlieť alebo sfalšovať ich skutočný pôvod a vyhlásiť, že ich produkty nijako nesúvisia s tým, čo sa deje v Kongu. A kde nie je žalobca, tam nie je ani sudca. V správe OSN z októbra 2002 zverejnila expertná skupina zoznam 85 spoločností – hlavne z Európy – podozrivých z porušovania princípov OECD týkajúcich sa aktivít v konfliktných zónach (kvôli koltanu v ich produktoch). Zoznam obsahoval najväčších výrobcov elektroniky vrátane firiem Alcatel, Apple, Bayer, Ericson, LG, Nokia, Samsung, Sony a ďalších.

Predovšetkým si musíme uvedomiť rôzne poslanie, vplyv a zodpovednosť bežného človeka (ako spotrebiteľa či občana), verejného činiteľa (ktorý má presadzovať verejný záujem) a súkromnej ťažobnej firmy (zriadenej vždy na presadzovanie záujmu jej vlastníkov a maximalizáciu tvorby ziskov).

Bolo by naivné očakávať, že ako jednotlivci môžeme zmeniť systém. Ale ako informovaní a organizovaní ľudia môžeme dosiahnuť veľa.

Ako občania demokratického systému môžeme žiadať, aby verejní činitelia zmenili systém tak, aby neumožnil firmám robiť to, z čoho ich usvedčuje táto výstava. Napríklad môžeme:

- ▶ šíriť vo svojom okolí povedomie o témach, na ktoré sa sústredila aj táto výstava;
- ▶ podporiť alebo pridať sa k organizáciám, ktoré sa postavili na odpor biznisu rabujúceho prírodné zdroje v krajinách s nedostatkom práva a demokracie;
- ▶ vyjadriť solidaritu s tými, čo trpia preto, že časť ľudí – v globálnom pohľade sa k nim ako občania bohatej EÚ radíme aj my – spotrebúva oveľa viac svetových zdrojov, ako je ich férový podiel.

Ako spotrebiteľia môžeme znížiť vlastnú spotrebu a preorientovať sa na uvedomelý výber toho, čo a kde kupujeme. Môžeme sa napríklad:

- ▶ informovať o ekonomických modeloch založených na materiálových a energetických cykloch, a nie na potrebe rastu;
- ▶ zaujímať o odvrátenú stranu produktov, ktoré kupujeme a bežne využívame a podľa toho začať poctivo upravovať svoje spotrebiteľské správanie – napríklad menej nakupovať, uprednostňovať výrobky s dlhšou životnosťou, zvýšiť starostlivosť o výrobky, ktoré už máme a obmedzovať nákup výrobkov a služieb, ktoré za sebou zanechávajú príliš hlbokú stopu (znečistenie ovzdušia uhlíkovými emisiami, spotrebu fosílnych zdrojov, materiálov a surovín, či celkovú ekologickú záťaž);
- ▶ sústrediť na nákup takých výrobkov a služieb, ktorých celý životný cyklus produkuje čo najmenej škodlivých odpadov a odpad, ktorý aj tak vznikne, menej odhadzovať a viac separovať;
- ▶ postupne zbavovať závislosti od produktov a služieb, ktorých výroba a používanie rozsieva v iných častiach sveta utrpenie a násilie, likviduje prírodu, rozleptáva demokraciu, ožobračuje iné krajiny a vyčerpáva prírodné zdroje – najprv obmedzovaním využívania takýchto produktov, postupne ich úplným vylúčením a nahradením inými, užitočnejšími, zdravšími a dostupnými alternatívami. Do tejto skupiny môžeme zaradiť autá, mobily, tablety, televízory, ale aj bižutériu, exotické dovolenky a výlety leteckou dopravou. (Sortiment vecí pochybnej potreby a nesmiernych dôsledkov sa dá postupne rozširovať o ďalšie „výdobytky“ konzumnej spoločnosti, napríklad alkohol, cigarety a podobne.)

A môžeme robiť veľa ďalších vecí – potreba v tomto smere, bohužiaľ, vždy mnohonásobne prevyšuje naše možnosti.

Na príprave tejto výstavy spolupracovali:



Klima-Bündnis
Lëtzebuerg

www.astm.lu | www.klimabuendnis.lu



Priatel'ia
Zeme
CEPA

www.priateliazeme.sk/cepa

GREENPEACE
LUXEMBOURG

www.greenpeace.org/luxembourg



www.fedepaz.org



www.fda.org.ec

... a renomovaní fotografi
Jacob Holdt a Mark Craemer
v rámci projektu
„Od nadspotreby k solidarite“.



Výstavu spolufinancovala EuropeAid (<http://ec.europa.eu/europeaid>).

FROM
OVERCONSUMPTION
TO SOLIDARITY

Bližšie informácie: www.overconsumption.eu